

Monika Utzig

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE KONSUMPCJI I DOCHODÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH W POLSCE

REGIONAL DIVERSITY OF CONSUMPTION AND INCOMES OF HOUSEHOLDS IN POLAND

Słowa kluczowe: konsumpcja, dochody, gospodarstwa domowe, województwa

Key words: consumption, incomes, households, provinces

Abstrakt. Przedstawiono regionalne zróżnicowanie wydatków konsumpcyjnych i dochodów w Polsce w latach 2005-2011. Wielkość dochodów wpływa na poziom wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych. Najwyższy poziom dochodu do dyspozycji *per capita* oraz wydatków konsumpcyjnych zaobserwowano w województwie mazowieckim. W badanym okresie zróżnicowanie regionalne dochodu i konsumpcji pogłębiało się. W latach 2005-2011 relacja pomiędzy średnim poziomem wydatków konsumpcyjnych w województwach w stosunku do poziomu w województwie mazowieckim zmniejszyła się z 81 do 73%, a relacja przeciętnego dochodu do dyspozycji zmniejszyła się z 77 do 71%.

Wstęp

Wielkość wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych z jednej strony determinowana jest przez wysokość środków finansowych, którymi dysponują, z drugiej strony wpływa na wielkość popytu konsumpcyjnego, który zaspokajają dostawcy dóbr i usług [Utzig 2011a]. Najważniejszymi czynnikami determinującymi zachowania konsumpcyjne gospodarstw domowych są dochody konsumentów oraz ceny nabywanych przez nich produktów. Istotne są również czynniki pozaekonomiczne, do których należą: czynniki demograficzne, społeczne, kulturowe, psychologiczne oraz czynniki o charakterze informacyjno-edukacyjnym [Zalega 2011]. Wysokość dochodów gospodarstw domowych determinuje nie tylko wielkość wydatków konsumpcyjnych, ale też ich strukturę. Zwykle budżety najuboższych gospodarstw domowych są w większym stopniu obciążone wydatkami na zaspokojenie podstawowych potrzeb, takich jak wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe oraz na stałe opłaty mieszkaniowe [Dudek i in. 2012].

Celem badań była analiza regionalnego zróżnicowania konsumpcji gospodarstw domowych na tle najważniejszego czynnika wpływającego na jej kształtowanie się, czyli dochodów gospodarstw domowych. Postawiono hipotezę, że pogłębia się dystans pomiędzy województwami o najwyższym poziomie dochodu i konsumpcji *per capita* a pozostałymi.

Materiał i metodyka badań

Związek pomiędzy wysokością dochodów a wielkością wydatków konsumpcyjnych w odniesieniu do danych makroekonomicznych analizował Keynes. Według niego, wydatki konsumpcyjne gospodarstw domowych składają się z części autonomicznej, niezależnej od poziomu dochodu oraz konsumpcji uzależnionej od dochodu rozporządzalnego [Snowdown, Vane 2005]. Sformułowana przez Keynesa funkcja konsumpcji była wielokrotnie weryfikowana empirycznie oraz poddawana krytyce, a główny zarzut to niedostatecznie dobre odwzorowanie faktycznych zależności występujących w gospodarce [Bywalec 2007]. W Keynesowskiej funkcji konsumpcji jedynym czynnikiem wpływającym na wielkość konsumpcji jest bieżący dochód rozporządzalny. W ukierunkowanej na przyszłość teorii konsumpcji, do której zalicza się zarówno teorię dochodu

permanentnego Friedmana, jak i teorię cyklu życia Modiglianiego, decyzje konsumpcyjne podejmowane są na podstawie przyszłych dochodów rozporządzalnych, przy czym zdyskontowana wartość wydatków na konsumpcję nie może przekroczyć zdyskontowanej wartości dochodów gospodarstwa domowego [Pońsko 2010]. Zgodnie z hipotezą dochodu relatywnego Duesenberry'ego, poziom konsumpcji gospodarstwa domowego determinowany jest zarówno przez jego dochody, jak i dochody innych gospodarstw domowych w jego otoczeniu [Bywalec 2009].

W badaniach empirycznych rozróżnia się dochód rozporządzalny i dochód dyspozycyjny. Dochód rozporządzalny obejmuje bieżące dochody pieniężne i niepieniężne pomniejszone o podatki dochodowe oraz składki na ubezpieczenia społeczne. Dochód dyspozycyjny jest to dochód rozporządzalny pomniejszony o wydatki gospodarstw domowych na cele niekonsumpcyjne, m.in.: kwoty przekazane innym podmiotom, darowizny, alimenty, podatki majątkowe oraz straty pieniężne wynikające ze zdarzeń losowych [Bywalec 2007]. Sytuację finansową gospodarstwa domowego najlepiej można odzwierciedlić przez wysokość dochodu do dyspozycji przypadającego na jednego mieszkańca w gospodarstwie domowym [Olejniczuk-Merta 2009]. Dochód do dyspozycji przeznaczony jest na zaspokojenie potrzeb gospodarstwa domowego lub na oszczędzanie. Im wyższy dochód do dyspozycji, tym większy fundusz do swobodnej decyzji, czyli część dochodu, która pozostaje po zaspokojeniu podstawowych potrzeb i która może być przeznaczona na realizację potrzeb wyższego rzędu [Zalega 2012].

W literaturze przedmiotu często stawia się tezę, że poziom konsumpcji i regionalne zróżnicowanie uwarunkowane są wskaźnikami makroekonomicznymi, procesami demograficznymi, rynkiem pracy oraz sytuacją finansową ludności [Olejniczuk-Merta 2009], ale najważniejszym czynnikiem powodującym zróżnicowanie konsumpcji jest zróżnicowanie dochodów [Janoś-Kresło, Radziukiewicz 2010]. Wpływa ono na jakość i na ilość konsumowanych dóbr. Najbardziej niebezpieczne gospodarstwa domowe większość wydatków przeznaczają na zaspokojenie niezbędnych potrzeb, podczas gdy gospodarstwa domowe o wyższych dochodach mogą uwzględnić w wydatkach nie tylko podstawowe potrzeby [Janoś-Kresło, Radziukiewicz 2010].

W opracowaniu przeanalizowano zróżnicowanie regionalne konsumpcji *per capita* na tle dochodów gospodarstw domowych w latach 2005-2011. Wykorzystano dane zamieszczone w rocznikach statystycznych województw z lat 2006-2012 opublikowanych przez GUS. Postawiono hipotezę, że pogłębia się dystans pomiędzy województwami o najwyższym poziomie dochodu i konsumpcji na 1 osobę w gospodarstwie domowym a pozostałymi województwami.

Wyniki badań

Najważniejszym czynnikiem determinującym wysokość wydatków konsumpcyjnych jest wielkość przeciętnych dochodów do dyspozycji na 1 osobę w gospodarstwie domowym. Kształtowanie się obu tych wielkości w poszczególnych województwach w latach 2005-2011 przedstawiono w tabeli 1.

W latach 2005-2011 gospodarstwa domowe w województwie mazowieckim charakteryzowały się zarówno najwyższym dochodem do dyspozycji *per capita*, jak i najwyższymi wydatkami na towary i usługi konsumpcyjne *per capita*. Uszeregowanie województw pod względem wysokości dochodu do dyspozycji i pod względem wydatków na towary i usługi konsumpcyjne przypadających na 1 osobę w gospodarstwie domowym prowadzi do spostrzeżenia, że nastąpiła większa zmiana pozycji województw pod względem wysokości wydatków konsumpcyjnych niż pod względem wysokości dochodu do dyspozycji. W 6 spośród lat 2005-2011 trzy pierwsze miejsca pod względem wysokości dochodów do dyspozycji zajmowały województwa mazowieckie, pomorskie i dolnośląskie, a w całym analizowanym okresie trzy ostatnie miejsca zajmowały województwa podkarpackie, lubelskie i świętokrzyskie. Wśród trzech województw o najwyższych wydatkach konsumpcyjnych w badanym okresie znajdowały się województwo mazowieckie (7 lat), dolnośląskie (5 lat), pomorskie i opolskie (po 3 lata) oraz łódzkie (2 lata), natomiast w grupie trzech województw o najniższych wydatkach konsumpcyjnych *per capita* znajdowały się województwa podkarpackie i świętokrzyskie (po 7 lat) oraz lubelskie (5 spośród 7 analizowanych lat).

Tabela 1. Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji oraz wydatki na towary i usługi konsumpcyjne na 1 osobę w gospodarstwach domowych

Table 1. Average monthly per capita disposable income and expenditures on consumer goods and services in households

Województwo/ Province	Dochód do dyspozycji [zł]/ Disposable income [PLN]							Wydatki konsumpcyjne [zł]/ Consumption expenditures [PLN]						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Dolnośląskie	751	824	921	1079	1130	1194	1235	672	730	820	918	969	974	1009
Kujawsko-pomorskie	640	744	869	920	979	1121	1073	578	647	707	768	839	886	886
Lubelskie	638	685	751	836	861	929	979	595	638	665	766	779	776	809
Lubuskie	657	813	881	1014	1056	1108	1148	633	742	783	890	891	927	934
Łódzkie	737	796	873	970	1065	1124	1148	700	733	801	879	947	981	988
Małopolskie	708	741	835	966	1006	1069	1124	649	678	747	855	865	911	950
Mazowieckie	905	1012	1165	1287	1385	1539	1569	784	846	968	1097	1179	1236	1254
Opolskie	750	752	876	1022	1020	1058	1123	731	719	806	958	954	964	990
Podkarpackie	591	616	668	754	795	866	901	561	593	628	706	744	778	806
Podlaskie	691	780	846	902	978	1067	1188	617	672	699	769	782	814	866
Pomorskie	774	880	994	1070	1127	1199	1241	670	755	827	885	940	955	1016
Śląskie	760	815	883	1001	1068	1119	1166	675	725	774	848	913	957	990
Świętokrzyskie	597	671	750	853	909	996	1031	556	585	656	721	763	801	817
Warmińsko-mazurskie	679	725	807	943	1042	1070	1063	583	623	682	773	830	833	836
Wielkopolskie	712	787	863	988	1063	1091	1102	640	678	726	809	846	867	881
Zachodnio-pomorskie	733	801	871	1012	1104	1137	1192	643	725	766	837	904	915	933

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik statystyczny...2006-2012*Source: own study based on *Rocznik statystyczny...2006-2012*

W 2011 r. najwyższymi przeciętnymi dochodami do dyspozycji *per capita* charakteryzowały się gospodarstwa domowe z województw: mazowieckiego, dolnośląskiego i pomorskiego. Również we wcześniejszych latach dochody do dyspozycji w województwie mazowieckim były najwyższe. W 2004 r. najwyższe dochody do dyspozycji na osobę występowały w województwach mazowieckim, śląskim i wielkopolskim, a najniższe w województwach podkarpackim, lubelskim i opolskim [Olejniczuk-Merta 2009].

W latach 2006-2011 występowały duże i pogłębiające się różnice pomiędzy województwem mazowieckim a pozostałymi województwami zarówno pod względem wydatków konsumpcyjnych, jak i wielkości dochodów rozporządzalnych na 1 osobę w gospodarstwie domowym. Średnia relacja dochodów do dyspozycji w pozostałych województwach do ich poziomu w województwie mazowieckim zmniejszyła się z 77% w 2005 r. do 71% w 2011 r., a w odniesieniu do wydatków konsumpcyjnych ich średnia relacja w pozostałych województwach do poziomu w województwie mazowieckim zmniejszyła się z 81% w 2005 r. do 73% w 2011 r.

Zróżnicowanie wydatków konsumpcyjnych w większym stopniu niż zróżnicowanie dochodów do dyspozycji gospodarstw domowych odzwierciedla zróżnicowanie wynagrodzeń w poszczególnych województwach. W 2007 r. relacja przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w województwie podkarpackim (o najniższym przeciętnym wynagrodzeniu), do poziomu wynagrodzenia w województwie mazowieckim wynosiła 65% [Adamczyk 2009], podczas gdy dla wydatków konsumpcyjnych relacja ta wynosiła 65%, a dla dochodów do dyspozycji 57%.

Tabela 2. Dochody do dyspozycji i wydatki konsumpcyjne w województwach w relacji do dochodów do dyspozycji i wydatków konsumpcyjnych w województwie mazowieckim

Table 2. Disposable incomes and consumption expenditures in provinces ratio to disposable incomes and consumption expenditures in Mazowieckie province

Województwo/ Province	Dochód do dyspozycji [zł]/ Disposable income [PLN]							Wydatki konsumpcyjne [zł]/ Consumption expenditures [PLN]						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Dolnośląskie	0,83	0,81	0,79	0,84	0,82	0,78	0,79	0,86	0,86	0,85	0,84	0,82	0,79	0,81
Kujawsko-pomorskie	0,71	0,74	0,75	0,71	0,71	0,73	0,68	0,74	0,76	0,73	0,70	0,71	0,72	0,71
Lubelskie	0,70	0,68	0,64	0,65	0,62	0,60	0,62	0,76	0,75	0,69	0,70	0,66	0,63	0,65
Lubuskie	0,73	0,80	0,76	0,79	0,76	0,72	0,73	0,81	0,88	0,81	0,81	0,76	0,75	0,74
Łódzkie	0,81	0,79	0,75	0,75	0,77	0,73	0,73	0,89	0,87	0,83	0,80	0,80	0,79	0,79
Małopolskie	0,78	0,73	0,72	0,75	0,73	0,69	0,72	0,83	0,80	0,77	0,78	0,73	0,74	0,76
Mazowieckie	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Opolskie	0,83	0,74	0,75	0,79	0,74	0,69	0,72	0,93	0,85	0,83	0,87	0,81	0,78	0,79
Podkarpackie	0,65	0,61	0,57	0,59	0,57	0,56	0,57	0,72	0,70	0,65	0,64	0,63	0,63	0,64
Podlaskie	0,76	0,77	0,73	0,70	0,71	0,69	0,76	0,79	0,79	0,72	0,70	0,66	0,66	0,69
Pomorskie	0,86	0,87	0,85	0,83	0,81	0,78	0,79	0,85	0,89	0,85	0,81	0,80	0,77	0,81
Śląskie	0,84	0,81	0,76	0,78	0,77	0,73	0,74	0,86	0,86	0,80	0,77	0,77	0,77	0,79
Świętokrzyskie	0,66	0,66	0,64	0,66	0,66	0,65	0,66	0,71	0,69	0,68	0,66	0,65	0,65	0,65
Warmińsko-mazurskie	0,79	0,78	0,74	0,77	0,77	0,71	0,70	0,82	0,80	0,75	0,74	0,72	0,70	0,70
Wielkopolskie	0,75	0,72	0,69	0,73	0,75	0,70	0,68	0,74	0,74	0,70	0,70	0,70	0,67	0,67
Zachodnio-pomorskie	0,81	0,79	0,75	0,79	0,80	0,74	0,76	0,82	0,86	0,79	0,76	0,77	0,74	0,74

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Przeanalizowano również zmiany realnych dochodów do dyspozycji oraz wydatków na dobra konsumpcyjne *per capita* w województwach w latach 2005-2011 (tab. 3). Dane zaprezentowane w tabeli 3 pozwalają na sformułowanie wniosku, że we wszystkich województwach w ujęciu realnym nastąpiło zwiększenie zarówno dochodów do dyspozycji, jak i wydatków konsumpcyjnych *per capita*. Najniższy wskaźnik dynamiki wydatków konsumpcyjnych w latach 2005-2011 wynosił 1,36 (w województwach lubelskim i opolskim), najniższy wskaźnik dynamiki dochodów do dyspozycji wynosił 1,50 (w województwie opolskim), podczas gdy wskaźnik wzrostu cen w tym okresie kształtował się na poziomie 1,20.

We wszystkich województwach dochód do dyspozycji w latach 2005-2011 wzrastał szybciej niż wydatki konsumpcyjne. Świadczy to o tym, że we wszystkich województwach zwiększał się udział oszczędności w dochodzie do dyspozycji. Szybsze tempo wzrostu dochodów do dyspozycji niż wydatków konsumpcyjnych miało również miejsce we wcześniejszym okresie. W latach 2000-2009 realne dochody do dyspozycji w gospodarstwach domowych wzrosły o 42%, podczas gdy konsumpcja realnie zwiększyła się o 24% [Utzig 2011b].

Średnioroczne tempo wzrostu dochodów do dyspozycji w latach 2005-2011 najwyższe było w województwach lubuskim, mazowieckim i świętokrzyskim, a najniższe w województwach opolskim, podkarpackim i śląskim. Średnioroczne tempo wzrostu wydatków konsumpcyjnych było najwyższe w województwach mazowieckim, kujawsko-pomorskim oraz pomorskim, a najniższe w województwach opolskim, lubelskim i wielkopolskim. Zaprezentowane w tabeli 3 wyniki obliczeń potwierdzają tezę o coraz większym zróżnicowaniu województw pod względem wysokości dochodów do dyspozycji i wydatków konsumpcyjnych *per capita*. Województwo mazowieckie charakteryzowało się najwyższym poziomem i wysokim średniorocznym tempem zmian

Tabela 3. Wskaźnik dynamiki dochodu do dyspozycji oraz wydatków konsumpcyjnych (2011/2005) i średnioroczne tempo zmian w województwach

Table 3. Disposable income and consumption expenditures growth ratio (2011/2005) and average annual rate of change in provinces

Województwo/ Province	Dochód do dyspozycji [zł]/ Disposable income [PLN]		Wydatki konsumpcyjne [zł]/ Consumption expenditures [PLN]	
	wskaźnik dynamiki/ growth ratio	średnioroczne tempo zmian/average annual rate of change	wskaźnik dynamiki/ growth ratio	średnioroczne tempo zmian/average annual rate of change
Dolnośląskie	1,64	1,0865	1,50	1,0702
Kujawsko-pomorskie	1,68	1,0900	1,53	1,0740
Lubelskie	1,54	1,0741	1,36	1,0527
Lubuskie	1,75	1,0976	1,48	1,0671
Łódzkie	1,56	1,0767	1,41	1,0591
Małopolskie	1,59	1,0802	1,46	1,0656
Mazowieckie	1,73	1,0961	1,60	1,0815
Opolskie	1,50	1,0698	1,36	1,0520
Podkarpackie	1,53	1,0729	1,44	1,0624
Podlaskie	1,72	1,0946	1,41	1,0583
Pomorskie	1,60	1,0820	1,52	1,0719
Śląskie	1,53	1,0740	1,47	1,0660
Świętokrzyskie	1,73	1,0954	1,47	1,0663
Warmińsko-mazurskie	1,57	1,0776	1,43	1,0620
Wielkopolskie	1,55	1,0757	1,38	1,0548
Zachodniopomorskie	1,63	1,0845	1,45	1,0641

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

obu analizowanych zmiennych. W województwie podkarpackim o niskim poziomie dochodu do dyspozycji *per capita* tempo jego wzrostu było niewielkie, podobnie w województwie lubelskim niski poziom wydatków konsumpcyjnych na osobę towarzyszył niskiemu tempu wzrostu tych wydatków. Poprawiała się zaś sytuacja w województwie świętokrzyskim, w którym niskiemu poziomowi dochodów do dyspozycji towarzyszył relatywnie wysoki ich średnioroczny wzrost.

Podsumowanie i wnioski

Przedstawiono zróżnicowanie regionalne wysokości wydatków na dobra i usługi konsumpcyjne w Polsce na tle najważniejszych czynników wpływających na ich poziom – dochodów do dyspozycji. Na podstawie wyników analizy danych z lat 2005–2011 stwierdzono, że:

- pogłębia się zróżnicowanie regionalne zarówno pod względem wysokości dochodów do dyspozycji, jak i poziomu wydatków konsumpcyjnych – województwo mazowieckie charakteryzowało się największym poziomem tych wskaźników;
- zróżnicowanie regionalne bardziej zmienia się pod względem wydatków konsumpcyjnych niż pod względem wysokości dochodów do dyspozycji;
- dochód do dyspozycji zwiększał się szybciej niż wydatki konsumpcyjne, co świadczy o rosnącym udziale oszczędności w dochodach gospodarstw domowych.

Literatura

- Adamczyk P. 2009: *Regionalne zróżnicowanie poziomu wynagrodzeń w Polsce*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Problemy ekonomii, polityki ekonomicznej i finansów publicznych, nr 39, t. 1, s. 19-26.
- Bywalec C. 2007: *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania*, PWN, Warszawa.
- Bywalec C. 2009: *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, PWN, Warszawa.
- Dudek H., Koszela G., Landmesser J. 2012: *Wpływ sytuacji dochodowej na strukturę wydatków gospodarstw domowych*, Zesz. Nauk. SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, nr 97, s. 237-247.
- Janoś-Kresło M., Radziukiewicz M. 2010: *Nierówności dochodowe a nierówności konsumpcji*, [W:] M. Radziukiewicz (red.), *Wpływ nierówności i redystrybucji dochodów na konsumpcję gospodarstw domowych*, IBRKK, Warszawa, s. 58-81.
- Olejniczuk-Merta A. (red.). 2009: *Konsumpcja w gospodarstwach domowych jako czynnik społeczno-gospodarczego rozwoju regionów*, IBRKK, Warszawa.
- Pońsko P. 2010: *Konsumpcja, spowolnienie gospodarcze i awersja do strat*, Bank i Kredyt, nr 41 (2), s. 71-86.
- Rocznik statystyczny województw. 2006-2012*: GUS, Warszawa.
- Snowdown B., Vane H. R. 2005: *Modern Macroeconomics. Its Origins, Development and Current State*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, Northampton, USA.
- Utzig M. 2011a: *Zależność między przychodami a strukturą konsumpcji gospodarstw domowych w Polsce*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XIII, z. 2, s. 509-514.
- Utzig M. 2011b: *Zależność pomiędzy wydatkami konsumpcyjnymi gospodarstw domowych rolników a stopą procentową Narodowego Banku Polskiego*, Roczn. Nauk Roln., seria G, t. 98, z. 3, s. 140-149.
- Zalega T. 2011: *Spożycie żywności w gospodarstwach domowych z osobami bezrobotnymi w województwie mazowieckim*, Zesz. Nauk. SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, nr 93, 119-135.
- Zalega T. 2012: *Konsumpcja. Determinanty, teorie, modele*, PWE, Warszawa.

Summary

The article presents regional diversity of consumption expenditures and incomes in Poland in the span of 2005-2011. The amount of income impacts the level of household consumption expenditures. The highest level of per capita disposable income as well as consumption expenditures was observed in mazowieckie province. In analysed period regional diversity of income and consumption deepened. In the span of 2005-2011 relationship between average per capita consumption expenditures in provinces and in mazowieckie province decreased from 81% to 73% and average per capita disposable income in provinces ratio to disposable income in mazowieckie province decreased from 77% to 71%.

Adres do korespondencji
dr Monika Utzig
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel. (22) 593 40 37
e-mail: monika_utzig@sggw.pl